

XIX Conferència Anual de la SCC 2009

Taula rodona:

«La comunicació en temps de crisi»

Moderador: Lluís Costa, Universitat de Girona

Les crisis del periodisme i els principis ètics

per Llúcia Oliva

Presidenta del Consell de la Informació de Catalunya

Resum

La retallada de periodistes als mitjans de comunicació n'ha fet baixar la qualitat i, en conseqüència, la credibilitat. Les queixes que rep el Consell de la Informació de Catalunya indiquen que les faltes més habituals als mitjans són: oblit de citar les fonts informatives, manca de rigor i contrast a l'hora de fer les informacions, així com certes dificultats per respectar la presumpció d'innocència. Malgrat això, els experts consideren que la supervivència del periodisme està lligada al fet que els periodistes respectin els principis i els valors ètics del periodisme. L'ètica és bàsica per a la credibilitat.

Paraules clau: Consell de la Informació de Catalunya, ètica, periodisme

The double crisis in journalism and the ethical principles

Abstract

Job cutbacks in journalism have resulted in a decline in quality and, consequently, a decline in media credibility. Complaints received by the Information Council of Catalonia indicate that the most common pitfalls in the media are neglecting to cite information sources, one-sidedness and lack of rigor in reporting, and a certain reluctance regarding presumption of innocence. Nevertheless, experts in the field maintain that the survival of journalism will depend on journalists' respect for the principles and ethical values of their trade. Ethics is the foundation of credibility.

Key words: Information Council of Catalonia, ethics, journalism

La crisi general té el seu efecte als mitjans de comunicació com tots sabem. Però ja fa uns anys que alguns mitjans han començat a retallar les redaccions i també a prejubilat els seus periodistes més veterans. Això té conseqüències en la qualitat i en definitiva en el respecte dels principis i valors de la professió.

Aquí no en tenim proves, però a la Gran Bretanya la fundació Media Standards Trust, dedicada a promoure l'exercici d'un periodisme de qualitat, ètic i al servei de la democràcia, ha fet un estudi sobre la qüestió.¹ N'ha tret diverses conclusions entre les quals destacaria les següents.

Ha detectat que un periodista escriu tres vegades més articles avui que el 1985 i que els editors que repassaven els textos i feien comprovació de fets a publicar quasi han desaparegut.

1. Media Standards Trust, <<http://www.mediastandardstrust.org/medianews.aspx>>.

Això ha tingut un efecte en la qualitat dels mitjans i ha provocat una caiguda de confiança dels ciutadans britànics en la premsa. Un 75 % pensa que els mitjans pequen d'imprecisió conscientment, el 70 % creu que els mitjans van massa enllà envaint la intimitat dels ciutadans.

En temps de crisi econòmica i de la premsa, és quan més s'aplica el criteri que tot val i perilla més el respecte als valors i principis del periodisme. Però també quan es produeix una crisi informativa: com el terratrèmol de l'Aquila, la desaparició de l'Airbus 320 d'Air France, etc.

La pressió per informar més i més ràpidament fa que hi hagi una tendència a oblidar els principis ètics d'actuació que moltes redaccions tenen escrits en els seus llibres d'estil, llibres de redacció, estatuts de redacció o guies per a fer la informació.

Actualment, aquí, a Catalunya, a través de les queixes que rebem al Consell de la Informació veiem algunes tendències negatives. Tot i que no són representatives científicament del que passa a la professió, sí que indiquen alguna cosa de la manera en què es treballa. Analitzant algunes queixes presentades per informacions publicades a diversos mitjans escrits sovint podem concloure coses com les següents:

— *Avui hi ha una tendència a oblidar citar les fonts.* De fet, un estudi de l'Associació de Dones Periodistes sobre el tractament de la violència de gènere en els mitjans de comunicació² mostra que el 2008 en quasi el 50 % de les informacions d'aquest tipus no se cita la font. Això és més del doble del que passava els dos anys anteriors. Això és així quan la majoria de redaccions tenen llibres d'estil on queda molt clar que, quan el periodista narra fets basant-se en el testimoni d'altres, la gent té dret a saber de quin lloc surt la informació.

— *En casos d'accidents i tragèdies diverses, encara es veu una tendència a pensar que qualsevol font és bona i no es fa prou esforç per triar les fonts adequades* per il·luminar el públic sobre què ha passat. Per exemple, tot i les recomanacions del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) i d'altres institucions, encara en cas de tragèdies es pregunta als veïns.

— *Un altre problema que hem detectat és que, de vegades es dona informació i se'n citen les fonts, però els periodistes no contrasten la informació que donen aquestes fonts i no se'n fan responsables.* Per exemple, un diari cita la informació que ha donat un altre mitjà sense preocupar-se de quina manera ha aconseguit aquesta informació i no es preocupa de verificar-la, que és la tasca del periodisme.

— *En els casos de detencions i d'investigacions policials, no sempre es respecta la presumpció d'innocència.* Una persona sospitosa es tracta

2. ASSOCIACIÓ DE DONES PERIODISTES, *Tractament de la violència en els mitjans de comunicació*, 2009.

com a culpable sense que hi hagi una sentència i es dóna com a veritat una hipòtesi de treball de la policia. El cas de la dona que va morir intoxicada a Caldes de Malavella amb les seves dues filles és un dels que han passat en els darrers anys i que és més greu. La premsa la va acusar d'assassina i suïcida perquè la policia va dir que investigava aquesta hipòtesi. Un mes i mig després, gairebé cap mitjà va rectificar —encara que sí que en van informar— aquesta hipòtesi quan es va saber que havien mort intoxicades amb el fum de la xemeneia de la seva pròpia casa.

«No deixem que la realitat ens espatlli una bona notícia.» Aquesta frase irònica que corre a les redaccions, de vegades no sembla tant de broma: això ho veiem sobretot en casos de detencions de presumptes etarres o de presumptes membres d'Al-Qaida. Però també en qualsevol causa. De vegades, es pregunta a l'acusat però no es fa el més mínim cas de les seves explicacions perquè els periodistes ja l'han condemnat.

— *Una altra tendència observada és la distribució de fotografies sense que es doni la informació sobre les circumstàncies en què han estat preses. S'oblida que és una informació com una altra i se li ha d'exigir els mateixos estàndards que a d'altres materials periodístics.*

— *Finalment, caldria que els periodistes fessin un esforç per comprovar millor les dades i no crear confusió, cal evitar deixar interrogants a la ment de la ciutadania sobre les notícies que es donen als mitjans, etc.*

Però, enmig de la crisi, també hi ha bones notícies. La bona notícia és que ara més que mai les redaccions dels mitjans de comunicació, des dels petits als grans, disposen de llibres d'estil, manuals o estatuts de redacció, on està escrit amb bastant de detall quines són les normes i principis ètics que s'han de tenir en compte en l'exercici de la professió.³ A més hi ha el Codi ètic del Col·legi de Periodistes, les recomanacions del CAC, els protocols signats amb diverses institucions com el que afecta el tractament de la immigració, etc. Per tant, no és que els periodistes no disposin de guies sobre els principis periodístics a seguir, sinó que potser no hi ha prou pressió a les redaccions perquè es compleixin.

El nou president de la Societat Americana d'Editors de Notícies i editor del *Milwaukee Journal Sentinel*, Marty Kaiser, deia en una entrevista⁴ que el periodisme es basa en la credibilitat i no hi ha credibilitat si no es respecten els principis ètics. Considera que són bàsics per a l'èxit de qualsevol mitjà de notícies, especialment en temps de crisi, els valors ètics de què disposi l'editor. I afegia, textualment: «és a còpia d'una discussió oberta, del compromís per buscar la veritat, de la pràctica de la

3. Base de dades de la recerca «Ètica i excel·lència periodístiques» (Grup de Recerca en Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra).

4. «Kaiser Takes Over as ASNE president: "Our Profession is in crisis"» (en línia), <www.poynter.org/column.asp?id=101&aid=162590&view=print>, penjat el 27 d'abril de 2009.

imparcialitat i de l'anàlisi dels valors que hi ha darrere les decisions que prenem, que es reforça un ambient ètic a les redaccions». I acaba dient que aquest treball diari es transmet als periodistes, als lectors i a tota la companyia.

Per això, en aquest moment de desorientació general, la fidelitat als valors i a l'ètica periodística continua sent el fonament del periodisme, d'aquest periodisme que es considera essencial perquè una societat pugui ser lliure. Necessitem que els propietaris i directius dels nostres mitjans de comunicació creguin de debò que una política informativa ètica és fonamental per a tirar endavant en aquests moments de crisi. I estenguin aquest pensament fins al darrer racó de la redacció, creant un ambient perquè els periodistes puguin complir tots els principis que tenen escrits en els texts que ells mateixos han redactat per al funcionament de les seves redaccions.

Als Estats Units, institucions sense ànim de lucre destinades a contribuir a la millora del periodisme editen recomanacions per a fer la informació de manera eficient, competitiva i ètica quan es produeixen notícies de gran impacte. Aquest és el cas de la grip nova o grip A, crisis diverses, temes d'abusos sexuals a nens,⁵ etc. Així mateix, alguns mitjans de comunicació, tan famosos com *The New York Times* o no tan coneguts com el *Pittsburgh Post-Gazette*, escriuen notes internes sobre la seva experiència en la cobertura de desastres amb l'esperança que sigui útil per a la propera vegada.⁶ També trobem que algunes redaccions de diaris nord-americans han començat a prendre la iniciativa per recomanar als seus periodistes quina és la millor i més ètica manera de fer servir el Facebook, Myspace o Twitter com a eines i fonts d'informació.⁷

És per això que des del Consell de la Informació de Catalunya (CIC) iniciarem una nova política d'acostament i diàleg amb els editors dels mitjans que amb la seva contribució fan possible l'existència del CIC. Es tracta de treballar tots junts per desenvolupar noves eines d'ajut als periodistes per millorar el periodisme que es fa i realitzar el dret a la informació dels ciutadans tan bé com es pugui, respectant els principis i valors ètics de la professió.

5. Recomanacions per a informar sobre crisis diverses: «Poynter Online, Talk about Ethics» (en línia), <www.poynter.org>; recomanacions per a informar sobre els abusos a nens: «Beyond the headlines: covering child sexual abuse» (en línia), <<http://www.journalismcenter.org/resource/beyond-headlines/beyond-headlines>>.

6. «How we live the news: inside the New York Times. Newsroom on 9-11-2001». També «How the Pittsburg Post-Gazette produced an instant book on the Quecreek Mine Disaster» (en línia), <www.poynter.org>, penjat el 24 de febrer de 2003.

7. Poynter Online. Everyday ethics: «Poynter, Newsroom Develop Social Networking Policies for Journalists on Facebook, MySpace and Twitter» (en línia), <www.poynter.org>, penjat el 19 de gener de 2009.

Creiem també que en aquests moments de crisi econòmica i periodística la continuïtat dels mitjans està lligada a la seva credibilitat i no hi pot haver credibilitat sense respecte als principis ètics i els valors de la nostra professió. Acabaré amb una altra citació d'en Kaiser, president d'ASNE i editor del *Milwaukee Journal Sentinel*: «Ningú sap segur si els canvis que ara vivim asseguraran el futur del periodisme de la manera que l'hem conegut fins ara. Però com a líders no tenim cap altra opció. Sabem que el periodisme basat en els principis i els valors es necessari en una societat democràtica.»⁸

8. «Kaiser Takes Over as ASNE president: "Our Profession is in crisis"» (en línia), <www.poynter.org/column.asp?id=101&aid=162590&view=print>, penjat el 27 d'abril de 2009.